

הילכתא

לדעת לחיות כהלכה

דבר העורך

ואַהֲיֵה לָהֶם לְמִקְדָּשׁ מַעֲט

הקדש בזמננו: גם בגלות, בזמן שאין בית המקדש קיים כתוב **בפסוק** (יחזקאל פרק יא פסוק טז) וַאֲהֵי לָהֶם לְמִקְדָּשׁ מַעֲט בְּאַרְצוֹת אֲשֶׁר בָּאוּ שָׁם.

בדברי חז"ל והפוסקים מבואר יסוד חד וברור: קדושת בית הכנסת היא חלות הלכתית של הקדש בדרגה מסוימת. אף שבזמננו רגילים לומר ש"אין מושג של הקדש" שהרי אין לנו בית המקדש, מכל מקום בית הכנסת עומד בדיון מקדש מעט ומיועד לתורה ותפילה, וחלים עליו דיני קדושה מחייבים.

ומשום כך נאמרו הגבלות חמורות על שינוי ייעוד או פגיעה בקדושת המקום. ובכמה דברים השווה את דינו למעילה בהקדש, וצריך חילול בכדי להוציאו לחולין, וקיימת קדושה אפילו בקיר החיצוני.

וחידש **בשדי חמד** (מערכת הבית אות מג), בשם ספר **מעשה אברהם** (א"ח סימן לז) לפי המבואר **במהריק"ו ובוזה"ק** (פרשת נשא), שבנין בית הכנסת הוא בכלל **הפסוק** (שמות פרק כה פסוק ח) וְעִשְׂוֹ לִי מִקְדָּשׁ, אם כן צריך שיהיה הבנין לשמה 'לשם בית הכנסת' כמו בבנין בית המקדש, ואם אפשר לבנותה על ידי ישראל, אסור לבנותה על ידי גויים משום דנכרי אדעתא דנפשיה עביד.

עלינו להתחזק בההרגל לבוא בכל יום תמיד לבית הכנסת לא יקהה את החושים, אלא שנוזה להלך תמיד בבית אלוקים - ביראה, ברגש ובהתעוררות פנימית.

וכלשון **הפסוק** (תהלים פרק כז פסוק ד - ה) אָחַת שְׁאֵלַתִי מֵאֵת ה' אֹתָהּ אֲבַקֵּשׁ שִׁבְתִּי בְּבֵית ה' כֹּל יְמֵי חַיִּי לַחֲזוֹת בְּנֹעַם ה' וּלְבַקֵּר בְּהִיכָלוֹ. דוד מבקש להיות כל ימי חייו בבית ד', בדרגת 'ולבקר בהיכלו'.

בברכת התורה
עקיבא יוסף לוי

נושא הגיליון

'נתיצה לצורך מצוה'

לְנִצְחָה עַל מְלֶאכֶת בֵּית ה'

הקדמה: בגיליון הקודם (מספר 506) התבאר גדר איסור נתיצת בית הכנסת, הנלמד מה**פסוק** (דברים פרק יב פסוק ד) לא תַעֲשֶׂוּן כֵּן לַה' אֱלֹהֵיכֶם, שבית הכנסת הוא מקדש מעט.

איסור נתיצת חל אף בנתיצה מועטת העושה רושם בבניין. ואין חילוק בין כתיב בית הכנסת מבפנים או מבחוץ, וגם כלי הקודש בכלל איסור נתיצה. ונחלקו הפוסקים אם האיסור מן התורה או מדרבנן.

בגיליון זה (מספר 507) נבוא לבאר את המשך הדברים: מה דינה של נתיצה הנעשית במסגרת שיפוץ, הרחבה או בנייה מחודשת של בית הכנסת - האם אף היא בכלל האיסור, או שמא דינה כ"סותר על מנת לבנות" המותרת?

האם מותר לנתץ לצורך מצוה? האם מותר לנתץ קיר או לעשות נקב בבית הכנסת לצורך פתיחת חלון לעזרת נשים, קביעת קופת צדקה, או התקנת כיור?

1. לְחִזְקָא אֶת בְּדֵק בֵּית ה'

קרב הבנין: שיפוץ וחזוק בית המדרש אינו רשות אלא מחויב המציאות. אין זה מכבוד שמים להשאיר את בית ה' מוזנח או מרושל, משום החשש של לא תַעֲשֶׂוּן כֵּן - אדרבה, יש כאן חיוב של כבוד בית ה', לחזוק, לייפותו ולהגדילו.

כלשון **הפסוקים** (מלכים ב פרק יב פסוק יב - יג) וַיִּנְתְּנוּ אֶת הַכֶּסֶף הַמֵּתָכֵן עַל יְדֵי עֲשֵׂי הַמְּלָאכָה הַמִּפְקָדִים בֵּית ה'... לְחִזְקָא אֶת בְּדֵק בֵּית ה' וּלְכָל אֲשֶׁר יֵצֵא עַל הַבַּיִת לְחִזְקָה.

ומצינו **בגמ'** (בבא בתרא דף ד) בהורדוס, כאשר כיבה את

לא יסור שבט מיהודה

ברכת מזל טוב לידיד הילכתא

הג"ר יהודה רוטמן שליט"א

לרגל שמחת אירוסים בתו תחי' עם החתן הבה"ח שלמה פריימן הי"ו מבחירי ישיבת 'תורה בתפארתה'

יהי רצון שיזכו לבנות בית נאמן בישראל דורות ישרים מבורכים ובניין עדי עד המברכים: מערכת הילכתא

וביאר **הדברי חיים** (חלק ב סימן יא-יג), פעולה הנעשית בכדי לתקן את בית הכנסת עצמו מותרת לכל הדעות, כי אין זו נתיצה אלא תיקון. אבל אם אין הנתיצה לצורך תיקון בית הכנסת עצמו, אלא עשייה לצורך נוחות האדם, אף שאינה דרך השחתה אסורה, משום שנראה שאינו מחשיב את ההקדש כראוי, שנוטף ומאבד את ההקדש לצורך עצמו.

לצורך מצוה: ולדעת **המהרש"ם** (חלק ה סימן סא) בכלל היתר, כל דבר שעושה לאיזה צורך מצוה, אפילו אם היא רק מצוה קלה, כגון תנור לאפיית מצות, כבר אינה דרך השחתה.

כל צורך: היתר גדול מחדש **החלקת יואב** (מהדורה קמא סימן ד), כמו שמצינו היתר להשחית עצי הקדש לצורך הדיט וחולין, כך גם בנתיצת בית הכנסת, כשנעשית לצרכו אין בזה איסור, אפילו לצורך חולין.

3. שיפוץ עזרת נשים

פולמוס כהלכה: התחבטו האחרונים בשאלה המצויה למעשה, האם מותר לסתור חלק מבית הכנסת לצורך הרחבת ושיפוץ עזרת נשים, וכן האם מותר לפתוח חלון או דלת בכותל בית הכנסת לצורך עזרת נשים. בסוגיות אלו האריכו האחרונים בדבריהם, ולהלן יובא בקצרה עיקרי השיטות והנימוקים.

אסור מדרבנן: לדעת **החכמת אדם** (כלל פו סעיף טו) אסור לסתור כותל בית הכנסת לעשות חלונות לעזרת נשים, כי עזרת נשים אין בה קדושת בית הכנסת כלל, ולכן אף שאינו דרך השחתה, מכל מקום אסור מדרבנן.

כמו כן לדעת **הבית שלמה** (אורח חיים סימן כא) אסור לסתור כותל בית הכנסת ולפתוח בו חלון לעזרת נשים, כמו במוחק את השם שאינו מותר אלא אם כן הוא תיקון לשם הזה בעצמו, אבל למחוק שם זה על מנת לתקן שמות אחרים אסור, וכן לסתור בית הכנסת אין היתר לפתוח חלונות אלא אם כן התיקון הוא באותו בית הכנסת עצמו, ועזרת נשים קדושה יותר קלה מקדושת בית הכנסת עצמו, ואסור לנתוץ בית הכנסת לצורכה.

מותר בצירוף מכירה: לדעת **הדברי חיים** (חלק ב סימן יא-יג), מותר לסתור כותל בית הכנסת לצורך פתיחת חלונות לעזרת נשים, הואיל ולענין העזרת נשים נחשב הדבר כתיקון, וגם בעזרת נשים יש קדושה, אף שקדושתה קלה משל בית הכנסת של אנשים.

ומוסיף, שמכל מקום בכדי שלא יבואו לזלזל בהקדשות, ראוי שימכרו תחילה את הכותל כולו לצורך העזרת נשים, על ידי הגבאים, על פי ז' טובי העיר ובמעמד אנשי העיר.

ובנושא זה השיב **הגרי"ש אלישיב זצ"ל** (קובץ תשובות חלק ד סימן ו), חלק ה סימן יט) שלמעשה נכון לנהוג כשיטת הדברי חיים, שהגבאים ימכרו את חלק

"אורו של עולם" והרג את כל חכמי ישראל, הורה לו בבא בן בוטא לתקן את חטאו על ידי שיעסוק באורו של עולם" בבניין בית המקדש, הרי שבניין חיזוק וייפוי מקום השכינה - אף שנצרך הריסת המבנה הקודם, אינו מהלך של 'בדיעבד', אלא הנהגה של 'לכתחילה' להרבות כבוד שמים, והעמדת מקום השכינה באופן הראוי לו.

נמצא שעיקר הדין אינו 'האם' לחזק ולשפץ, אלא 'כיצד' - כיצד עושים זאת בלי להיכשל באיסור נתיצה, מהו גדר 'סותר על מנת לבנות', ומה נחשב צורך גופו וכבודו של בית הכנסת. בירור זה הוא עיקר עיסוקו של הגיליון: להעמיד את הצורך הברור בשיפוץ, על יסוד הלכתי מדויק, מתוך כבוד לבית מקדש מעט.

2. על מנת לבנות

צורך מצוה: כתב **הרמב"ם** (הלכות בית הבחירה פרק א הלכה ז), וכן פסק **הרמ"א** (סימן קנב סעיף א), שאיסור נתיצה הוא דוקא 'דרך השחתה', אבל מותר 'בסותר על מנת לבנות'.

הט"ז (סימן קנא ס"ק ג) מחדש לאסור חקק קבוע בכותל לצורך העמוד של הסטנדר, כי אין זה נחשב סותר על מנת למלאות, ונחלקו עליו **האליה רבה** (סימן קנב ס"ק ז) ו**המור וקציעה** (סימן קנא) והתירו על פי דברי הרמב"ם כל שאינו דרך השחתה, כיון שנעשה לצורך וכבוד בית הכנסת, אין זה נחשב השחתה כלל. והכריע **המשנה ברורה** (סימן קנב ס"ק יב, שער הציון ס"ק י) רבים מהאחרונים מקילין בזה, דלא כט"ז.

ותמה **הפרי מגדים** (סימן קנא משבצות זהב ס"ק ג) על האליה רבה, כיצד התיר כשעושה שלא בדרך השחתה, הרי מבואר **בגמ'** (מכות דף כב.) המבשל בעצי הקדש חייב מלקות משום לא תעשון פן לה' אֱלֹקֵיכֶם, ושם אינו עושה דרך השחתה אלא לצורכו.

ועוד הרי בפסוקים כתוב וְאֶפְרַיִם אֶת שְׁמֵם מִן הַמִּקְוֶה הַהוּא: לא תעשון פן לה' אֱלֹקֵיכֶם (דברים פרק יב פסוקים ג - ד), וכשם שבמחיקת השם חייב אפילו שלא בדרך השחתה, אם כן גם לגבי לא תעשון פן צריך שיתחייב אפילו שלא בדרך השחתה.

לצורך בית הכנסת: וכתב **החכמת אדם** (כלל פו סעיף טו) הסותר אפילו אבן אחת דרך השחתה מן המזבח ומן המקדש לוקה, ולכן אסור לנתוץ אבן אחת מבית הכנסת ובית המדרש דרך השחתה, אבל דרך תיקון של צורך בית הכנסת מותר. ובאופן שאינו דרך השחתה ולא דרך תיקון - אסור מדרבנן.

ועל דרך זה מבואר **באגרות משה** (יורה דעה חלק ד סימן סג) שאסור לנתוץ למרות שעושה לצורך, וגם לחולקים על **הט"ז** ומתירים לצורך קביעת סטנדר, הוא משום שהסטנדר הוא צורך תפילה, וההיתר הוא לכל דבר שהוא לצורך עיקר ענין בית הכנסת, אבל לצורך אחר ודאי שאסור.

לעשות חור בכותל מצד לצד, עבור קביעת כיור בעובי הכותל עצמו, שלא יחסום את מעבר המתפללים, והצינור ישפוך את המים מחוץ לבית הכנסת. ואף למתירים לעשות חור לתחוב בו סטנדר, הטעם שם כי כל כלי בית הכנסת כבית הכנסת, אבל כיור שהוא לרוחץ בו, אינו צורך בית הכנסת עצמו, ואינו בכלל כלי בית הכנסת, אך אם עושה חילול יתיר גם את זה.

ארגזים: וכתב **המאמר מרדכי** (סימן קנב ס"ק ה) מה שנהוגים לעשות כמין ארגזים קטנים בכותל, לתת שם טליתות ומחזורים, ונותצים קצת כדי להכניס בתוכו דפי הארגז, נראה שמוותר כי הרי לא נשאר שם גומא.

קולב: הסתפק בספר **צדקה ומשפט** (פרק יג הערה י) האם מותר לנקוב חור לתחוב בו קולב לתלות בו בגדים, כיון שיש צורך שיעמוד בבית הכנסת, וגם כיון שהבורג של הקולב ממלא את הנקב לא נחשב חור.

תנור מצות: השיב **בשו"ת מהרש"ם** (חלק ה סימן סא) שאסור לעשות חור לצורך בניית תנור לאפית מצות, כיון שאפשר לאפות מצות במקום אחר, ומותר רק באופן שאי אפשר לאפות מצות במקום אחר.

לוח זכרון: וכתב **בדעת סופר** (חלק א סימן כב) שאסור לעשות חור בכדי לקבוע לוח עם שמות הנופלים במלחמה מחוץ לכותלי בית הכנסת. כיון שאינו צורך בית הכנסת, ואף שלא ישאר אחר כך נקב שהרי נוקב על מנת למלאות, מכל מקום אין להתיר, ורק בצורך גדול מפני כבוד המלכות יש להתיר.

כניסה לחדר חדש: ודן **הגרי"ש אלישיב זצ"ל** (קובץ תשובות חלק ד סימן ז) לגבי בית כנסת שרוצים להפוך את החלונות לדלתות, כאשר שני החלונות בשני צידי ארון הקודש יפתחו לדלתות, מהם יכנסו לחדר שהתוסף עכשיו בבנין, וישמש לספריה או ללמוד בו ולחלוץ את נעלי הכהנים. והשיב שגם לשיטת האליה רבה שהתיר לצורך בית הכנסת, מכל מקום אסור לנתוץ את כותל בית הכנסת לעשות מהחלונות פתחים, לצורך חדר שישמו בו את נעלי הכהנים, שאין עליו קדושת בית הכנסת.

ורק אם יקדישו את החדר בקדושת בית המדרש שיהיה מיועד ללמוד בו תורה ברבים, יתכן שמוותר לעשות מהחלונות פתחים, והגבאים ימכרו את הכותל לצורך בית המדרש, על פי ז' טובי העיר.

מסמר: כתב **בשאלת יעב"ץ** (סימן נד) אסור לקבוע מסמר בכותל בית הכנסת מבחוץ, משום שאסור לעשות תשמישים של חול שאינם מצרכי בית הכנסת.

והאריך בסוגיות אלו **במשנת יוסף** הלכות בית הכנסת ככמה מקומות; נתיצה לצורך עזרת נשים (סימן יב). צורך בית הכנסת לעשות בו קופה של צדקה (סימן יג). שימוש בקירות בית הכנסת בפנים ובחוץ, כגון קביעת מסמרים ומתלים עבור בגדים וחפצים (סימן יד). התקנת מזגנים בבית הכנסת כיצד הדרך הראיה, כשעושים שם נקבים לצורך כן (סימן כג).

הכותל לצורך בית המדרש. מכירה זו יכולה להתבצע על ידי ז' טובי העיר, ואף שלא במעמד אנשי העיר.

ובבית הכנסת שהמתפללים הקבועים קנו מקומות בתשלום, יש לגבאי בית הכנסת את הכח של ז' טובי העיר - גם שלא במעמד אנשי העיר, ויכולים הגבאים לבצע את המכירה, ויתנו במפורש בשעת המכירה שהקדושה שיש בכותל בית הכנסת יחולל על דמי המכר. ומן הראוי שסכום המכר לא יפחות מסלע (חמישית ממה שנותנים לכהן בפדיון הבן, כיום המחיר של חמשת סלעים לפדיון הבן כאלף שקל), והכסף יוקצה לצורך תיקון ספרי תורה. ובנוסף ביצוע הנתיצה תהיה על ידי גוי.

מותר לכתחילה: לדעת **החלקת יואב** (מהדורה קמא סימן ד) מותר לכתחילה לסתור כותל בית הכנסת לעשות חלונות לעזרת נשים, אפילו אם נאמר שלעזרת נשים יש דין חולין, מכל מקום לא שייך בזה איסור לא תעשו כן לה' אלקיכם, כיון שאינו הורס סתם, אלא עושה לצורך.

מטעם אחר נוקט בפשיטות להקל **בשו"ת שואל ומשיב** (מהדורה קמא חלק ב סימן כב). כיון שנשים חייבות בתפילה, כמבואר **בשו"ע** (סימן קו), לכן בית כנסת של נשים קדושה יש בו. וממילא מותר לשבור קצת מהקיר האחורי של בית הכנסת בכדי להרחיב את העזרת נשים.

4. קביעת קופות צדקה

בצדק אחזה פני: האחרונים מתירים לנקוב חור בכותל בית הכנסת לצורך קביעת קופת צדקה, שהוא צורך מצוה ותיקון, ואינה בכלל נתיצה האסורה.

טעם ההיתר כתב **בשו"ת מהרש"ג** (חלק ב סימן לח) מכמה נימוקים: א. איסור נתיצה הוא רק מדרבנן, ובזה שאינו דרך השחתה אלא לצורך אין לאסור. ב. בדרך כלל עושים את הקופה של צדקה בשעת הבניה, לכן גם אם שכחו לעשות כך מראש, נחשב כאילו סתם מתחילה בטעות. ג. בתנאי שיעשו את התיקון באופן שלא יהיה במקום קלקול גמור, כגון שבמקום הקופה בקיר, הכותל יהיה דק יותר.

וכן התיר **בשו"ת מהר"ש ענגיל** (חלק ה סימן כו) כיון שקדושת הבה"כ היא רק דרבנן, ולכן לצורך מצוה ובפרט לצורך קופת עניי ארץ ישראל, לא גזרו רבנן. וביותר יתכן לומר כיון שהמנהג בכל הבתי מדרשות לקבוע קופה של צדקה, נחשב כאילו עשו תנאי מפורש בשעת הבנין שיהיה ראוי לקבוע קופה.

גם **בחבצלת השון** (חלק א סימן א) התיר לעשות חור לצורך קופת צדקה. כיון שזה צורך בית הכנסת לתת צדקה לפני התפילה, אך כותב שעדיף להתנות קודם, ראה שם אופן עשיית התנאי.

5. צרכי מצוה

כיון: כתב **באבני נזר** (אורח חיים סימן לד) שאסור

משיב כהלכה

שאלה: האם שתוי או שיכור רשאי להתפלל, כל השנה ובפורים?

גדרי הדין בתפילה, קריאת שמע, ברכות, צירוף למנין ולזימון?

ההבדל בין שתה פחות מרביעית, רביעית, יותר מרביעית, שיכור שאינו יכול לדבר לפני המלך, שיכור כלוט? האם שאר משקין המשכרים דינם כיון? עבר והתפלל האם צריך לחזור ולהתפלל? ביום הפורים, שבו מצווים בשמחה ובשתיית יין האם גדרי הדין משתנים?

מקורות: גמ' (ברכות דף לא, עירובין דף סד. סה.); ים של שלמה (ביצה פרק ב סימן ה); טור שו"ע ומשנ"ב (סימן ע סעיף ג, סימן צט סעיף א-ג, סימן קפה סעיף ד-ה); מגן גיבורים (אלף המגן ס"ח פ); אשי ישראל (פרק כב).

במדור זה מופיעה שאלה בנושא הגיליון הבא, הקוראים הנכבדים מוזמנים לשלוח תשובות להגדיל תורה ולהאדירה, מומלץ לצרף את פרטי המשיב (שם, טלפון, מקום לימוד). התשובות המובחרות ישולבו במידת האפשר בגיליון הקרוב.

- ניתן להגיש תשובות באחת מהאפשרויות הבאות.
- קו 'הילכתא' טלפון 02-5377085 שלוחה 4
- עמודות 'דברים פלוס' קופת 'הילכתא'
- חדר 'קול הלשון', ישיבת מיר ירושלים, תיבת 'הילכתא' 1532-6507823
- במייל 5047867@gmail.com

לעילוי נשמת

הר"ר אריה אלטר מרדכי בן ישעי' ז"ל
נלב"ע כ' שבט תש"ע
ת.נ.צ.ב.ה.

דינים העולים

א. איסור נתיצה: בית הכנסת ובית המדרש הם מקדש מעט, ואסור לנתוץ בהם אפילו כל שהוא, משום לא תעשון כן לה' אלקיכם.

ב. שיפוץ מותר: סותר על מנת לבנות מותר, כיון שאינו דרך השחתה. ונחלקו הפוסקים באיזה אופן ההיתר של על מנת לבנות, לדברי חיים מותר רק לצורך תפילה ובית הכנסת, למהרש"ם מותר לכל צורך מצוה כשאינו לו אפשרות אחרת, לחלקת יואב מותר לכל צורך אפילו לצורך הדיוט.

ג. עזרת נשים: נתיצת קיר, פתיחת דלת או חלון - בבית הכנסת לצורך עזרת נשים, נחלקו הפוסקים בדיונו, יש אוסרים כיון שאין בעזרת נשים קדושה כלל, יש מתירים שעזרת נשים דינו כבית הכנסת, ויש מגבילים את ההיתר באופן שיחלל את קדושת הכותל על ידי הגבאים מדין ז' טובי העיר. ויש מוסיפים שגוי יבצע את הנתיצה.

ד. קופת צדקה: מותר לעשות חור בקיר בית הכנסת בכדי להתקין קופת צדקה. מכמה טעמים שהתבאר בגיליון, ועדיף להתנות על כך מראש.

ה. צרכי מצוה: בגיליון התבאר שיטות הפוסקים - האם מותר לנתוץ מבית הכנסת עבור שאר מטרות, כמו להתקין כיוור מובנה בתוך הקיר, ארון קיר עבור טליתות סידורים ומחזורים, חורים עבור מתלים, בניית תנור לאפיית מצות, לוח הנצחה לנפטרים, אוצר הספרים, הנחת נעלי הכהנים, ועוד.

נושא הגיליון הבא:

'תפילת שיכור בפורים'

טלו חלק בזיכוי הרבים העצום, והשתתפו בהוצאות הגיליון הבא

הגיליון נועד לעורר את לב הלומדים, נא לא לסמוך על הדברים הלכה למעשה בלי לעיין במקורות

לרפואת משגיח ישיבת קול תורה לצעירים

הגאון רבי אביעזר זליג אשר בן רחל (שפירא) שליט"א
לרפואה שלימה בתוך שאר חולי ישראל

הילכתא

לדעת לחיות כהלכה

- גיליון שבועי עומק הפשוט
- שיעורים יומי עיון
- בית הוראה טלפוני
- בירורי הלכה אקטואליים
- קו מידע הלכתי
- חוברות הדרכה

מכון הילכתא

מענה אנושי: 02-5350-535 פקס: 02-6507-823

לקבלת הגיליון במייל: 5047867@gmail.com

קו מידע הלכתי

02-5377-085

ניתן להאזין לשיעורים, הודעות, עדכונים, רישום להגרלות, ועוד...